

ALGUNES CONSIDERACIONS A PROPÒSIT DE LA POESIA DE JORDI PÀMIAS

I

Han transcorregut uns 25 anys aproximadament d'ençà dels inicis d'escriptura dels primers poemes (aplegats posteriorment en el recull *Ofrena de l'hora grisa*) de Jordi Pàmias. En aquest temps, i sense interrupcions ni silencis remarcables, el poeta ponentí ha construït un edifici literari sòlid i compacte i ha elaborat una obra poètica coherent i tensa, d'un notable rigor formal i tonal. El seu corpus poètic el formen, fins ara, un total de nou poemaris, aplegats parcialment en els dos volums d'Obra Poètica (*El foc a la teulada*, 1982 i *La nit en el record*, 1986) publicats a les desaparegudes Edicions del Mall.

Diverses circumstàncies de difícil sistematització han fet que l'itinerari bibliogràfic de Jordi Pàmias sigui —com el de tants altres poetes— complex i, en certa forma, desorientador. No hem pogut conèixer la seva obra de manera coherent i ordenada: la data de publicació dels seus llibres no concideix sinó en comptades ocasions amb la data d'escriptura i, en molts casos, hem llegit amb molts anys de retard alguns reculls de poemes que, per aquest mateix fet, no s'adequaven ja als tombants lírics evidenciats en els darrers lliuraments (vegi's, en aquest sentit, obres com *La meua casa*, 1972 [1965-1969], *Cançons de la nit benigna*, 1980 [1975], o els llibres inèdits publicats al primer i segon volums de l'Obra Poètica: *Ofrena de l'hora grisa*, 1982 [1963-1964], *Memòria d'un temps empresonat*, 1986 [1973] i *Clam de la neu*, 1986 [1977]. Cal tenir present, a més, que Pàmias no ha abandonat mai d'una forma definitiva els seus poemes i que s'ha imposat tothora la difícil tasca de revisar-los i perfeccionar-los en la mesura que això fos possible. Aquest procés constant d'autocrítica, tant significatiu per tal d'evidenciar el rigor i el grau d'exigència del poeta, les particularitats del seu quefer poètic i les característiques de la seva producció literària, només l'hem pogut conèixer, però, d'una forma parcial.

Malgrat tot, hom pot observar una clara trajectòria en el periple líric de Pàmias que, pel cap baix, s'organitza al voltant de dos estadis concrets i força ben delimitats, els quals defineixen l'evolució de la seva poesia i dibuixen les dues etapes més distingibles en què hom pot dividir la seva obra. Aquests dos estadis —o «perspectives», com els anomena Jaume Pont en el seu pròleg a *Lluna d'estiu*— serien: d'una banda, una poesia en què esdevé central «la contemplació domèstic-rural de la natura i l'entorn pairal», l'afirmació patriòtica i el compromís històric; i d'una altra, un model de poesia que és el resultat d'un procés d'interiorització i d'essencialització cada cop més exigits.

«La contemplació domèstic-rural de la natura i l'entorn pairal» coincideix especialment amb els primers reculls i trobaria en *La meua casa* l'expressió més paradigmàtica. Ara bé, aquest vessant de la poesia de Pàmias serà recurrent i constant al llarg de tota la seva obra. El poeta ponentí ha declarat més d'una vegada que escriu sobretot durant els mesos d'estiu, alliberat de la feina, les responsabilitats professionals i els servilismes que imposa el viure quotidià; és lògic, doncs, que la seva poesia traspuï tot de realitats del món del qual neix. D'altra banda, en la construcció del món mític de la seva poesia, dirigida preferentment a evocar el passat, la infantesa i el món familiar, Guissona i per extensió la Segarra, esdevenen el centre neuràlgic i el marc referencial essencial del pòsit d'experiències i de vivències que els seus poemes recreen. De tota manera, amb el temps, el tractament d'aquest món referencial evolucionarà de forma important: cada vegada més la natura, el paisatge, els objectes, la casa pairal, ... ja no seran només motiu de contemplació estàtica i meravellada, sinó que a partir d'un doble procés d'essencialització i de simbolització esdevindran matèria poètica de significació universal i pretext eficaç per a l'acompliment de l'esforç de comprensió del jo i del món que l'envolta.

Segons reporta Isidor Cònsul en el seu pròleg al primer volum de l'Obra Poètica (*El foc a la teulada*), el poemari *La meua casa* suposa «un canvi radical de plantejaments poètics». Després de la lectura del llibre *Poesia catalana del segle XX*, de J. M. Castellet i Joaquim Molas, Pàmias va voler adherir-se a la nova estètica del moment: el

Realisme històric. Es tractava de fer un tipus de poesia més narrativa, menys constreta a servilismes mètrics i estròfics, oberta a la problemàtica sociopolítica en què viva immers el país i la societat. Els reculls *Fantasia per a ús de la gent sàvia i d'altres poemes* i *Memòria d'un temps empresonat*, serien en part significatius d'aquesta tendència més compromesa i engatjada. Cal precisar, però, que ni tan sols en aquests casos que hem esmentat la poesia de Pàmias no combrega mai plenament amb els postulats radicals i dogmàtics de la poesia social: la seva veu manté sempre un to personal i diferenciat.

És sobretot a partir de la publicació de *Cançons de la nit benigna* que podem observar un vertader i important gir en la poesia de Pàmias. La publicació d'aquest volum inaugura un nou estadi, que es caracteritzarà sobretot per un procés progressiu d'interiorització, especialment significatiu en l'evolució de la seva producció poètica. En termes generals, els poemaris escrits pel poeta fins a la publicació d'aquest llibre, possibiliten el desplegament de la majoria dels centres d'interès, temes, imatgeria, estratègies lingüístiques i formals, símbols, organitzacions lèxico-semàntiques, que esdevindran recurrents i particulars de tota la poesia de Pàmias; però s'hi troben, podríem dir, en un estat germinatiu, no definitivament fixats i estructurats. *Cançons de la nit benigna* n'inicia el procés. Els reculls publicats per Pàmias després de 1976 (*Clam de la neu*, *Flauta del sol*, *Lluna d'estiu* i *Àmfora grega*) conformaran un cicle literari major, de plenitud, al centre del qual s'hi trobarà el volum *Flauta del sol* (Premi Carles Riba, 1978), considerat per la crítica com l'obra més reeixida de l'autor.

Analitzada globalment, el conjunt de la poesia de Jordi Pàmias és d'una gran unitat i coherència. Inscrita plenament en la millor lírica de tradició simbolista i postsimbolista (malgrat el parèntesi d'engatjament), la seva obra poètica és el resultat d'una concepció de la poesia com una realitat autònoma i autosuficient i d'una idea del poeta com a artesà, que treballa amb el llenguatge i que assaja, mitjançant una perfecta combinació d'ofici, rigor i dedicació, crear —o millor seria dir recrear— un món de bellesa únic i de validesa universal que, tot i tenir el seu origen en el cúmul d'experiències

—literàries o vitals— viscudes pel poeta, les objectivitza i les transcendeix.

El quefer poètic és entès, doncs, per Pàmias com un repte constant per tal d'aconseguir la puresa i la perfecció d'expressió. D'aquí la seva preocupació per la forma i el llenguatge, el seu coeresforç per trobar el mot just, la imatge precisa, el vers exacte. Però la poesia és també coneixement: hi ha encara una clara creença en el valor i les potencialitats de la paraula més enllà de la seva dimensió estètica. Construir poemes no és únicament un exercici intel·lectual, un mer joc amb els mots de la tribu. L'aventura poètica és també una recerca de la veritat i de l'absolut. El poeta, amb els seus versos, gosa poder dir allò que és inefable i, alhora, gosa poder conèixer l'inefable.

Tres són, m'atreviria a dir, els eixos vertebradors, els centres d'interès essencials de la poesia de Pàmias: el sentit de la pròpia existència, la recerca de la joia i el propi ofici, la poesia. I és justament d'aquests centres d'interès d'on neixen els temes fonamentals de la seva lírica.

La reflexió sobre l'existència humana possibilita un desplegament temàtic ric i molt important: la mort, la por, la solitud, el pas del temps... són alguns dels temes que apareixen sovint en l'obra del poeta i a partir dels quals es desenvolupen algunes de les imatges poètiques més sorprenents i d'una bellesa més innegable.

Enmig d'una realitat fugissera i estantissa i d'un món absurd i gairebé sempre gris i trist, la recerca de la joia, de la felicitat, esdevé una necessitat vital i indefugible. El plaer, l'alegria, poden esdevenir un immillorable suport per a la nostra existència, una dosi d'esperança i consol, un element imprescindible per tal de reconciliar-nos amb la vida. La recerca de la joia s'obté, en la poesia de Pàmias, a través de l'amor (que «atenua àrids cantells de por») fonamentalment, però també a través de la contemplació de la Natura i de l'evocació del passat, sobretot el paradís perdut de la infantesa. En el triangle Amor-Natura-Infantesa el poeta retroba, en estat pur, un món de bellesa senzilla i franca, una realitat edènica i incontaminada.

Pàmias no és un escriptor prolix en la publicació de textos que parlin de la seva poesia i del seu quefer literari. No trobem en els

seus llibres publicats cap nota —ja sigui pròleg, epíleg...— on ens parli de la seva poètica. L'única excepció, que jo recordi, seria la breu notícia biogràfica que acompanyava els seus poemes al recull antològic *Escriptors lleidatans, contemporanis*. A pesar d'això, però, ens és possible de saber-ne les característiques més importants i els trets més definitoris a través de molts dels seus poemes, alguns dels quals cal considerar-los veritables textos metapoètics. En ells, Pàmias parla del misteri i la màgia dels mots, dels procediments i les estratègies que possibiliten el cant, i, també, de la dimensió i el valor que té per a ell la poesia.

Segons Jordi Pàmias, els procediments més eficaços a través dels quals el poeta crea el cant són la memòria i el record. Per tal de posseir-los, aquest ha de tenir una actitud receptiva i activa. La memòria, que tot sovint demana de ser invocada, és rebel i arbitrària i, per això, exigeix del poeta un capteniment atent i un grau plausible de disponibilitat. Alhora, els records que aquesta ens lliura són habitualment borrosos i fràgils: el poeta ha de saber retenir-los límpids abans no s'esvaeixin del tot per tal de fixar-los després definitivament en els versos. El poeta (i també el lector, lògicament), a través de la poesia, gaudeix de la bellesa i és capaç d'entrar en un món màgic i harmònic, perfet i perfecte. La poesia evoca, commou, però sobretot fixa amb imatges i paraules experiències i visions, realitats massa fràgils i estantisses per a suportar el pas implacable del temps. La poesia fixa l'instant i el transcendeix: crea l'immarcescible.

II

(*El camí de Ponent*)

El camí de Ponent és el darrer lliurament líric de Jordi Pàmias. Escrit bàsicament entre l'estiu de 1985 i el desembre de 1987 i revisat per darrer cop l'estiu de 1989, aquest poemari forma part d'una tetralogia que aplega les obres enllestides pel poeta durant la dècada dels 80: *Lluna d'estiu*, *Àmfora grega*, *El camí de Ponent* i un llibre inèdit, però d'imminent aparició.

Aquest recull inclou un total de 30 poemes breus —el més llarg, «llibre», té trenta versos— dels quals, els sis darrers, que es troben reunits sota l'epígraf «*Suit del silenci*», formen un grup a part, temàticament unitari que, malgrat tot, no trenca l'estructura interna del conjunt del poemari. Aquesta organització interna de l'obra és evidentment profunda; llevat del cas de «*Suit del silenci*», la resta del poemes no està dividida ni per seccions ni tampoc segons una agrupació temàtica excessivament rígida. Així, se salvaguarda el caràcter autònom de cadascuna de les composicions i se'n possibilita una lectura lliure de qualsevol tipus de subjecció prèvia.

Mètricament, *El camí de Ponent* és un llibre ric i variat i sorprèn especialment el grau de perfecció, musicalitat i fluïdesa dels seus versos; i això, a pesar del rigor de l'estrofisme, de la rima i del metre imposats pel poeta. Els poemes d'aquest recull, de versos curts majoritàriament (pentasíl·labs i alexandrins), donen la impressió d'estar construïts amb un alt grau d'austeritat i amb una notable economia de mitjans. L'aparença dels seus versos és la d'una gran senzillesa i simplicitat que recorda, en part, l'espontània naturalitat de les millors composicions de tradició popular. De fet, però, aquesta poesia és el resultat d'un treball tenaç i exigent amb el llenguatge, d'un esforç de concreció i essencialització extrems i d'un procés d'elaboració lent i difícil.

En aquest llibre, Pàmias ha aconseguit un domini del llenguatge i del vers envejables. La seva imatgeria particular, que és un dels trets més característics de la seva obra, se'ns presenta en aquest volum notablement essencialitzada, despullada de tota ampulositat verbal i de qualsevol ornamentació gratuïta; i destaca per una tendència clara cap a la visualització i la plasticitat. *El camí de Ponent*, des del punt de vista lingüístic i formal, esdevé la síntesi del conjunt de procediments i estratègies de la seva obra i, convenientment refosos i reelaborats, recull el pòsit d'experiència i d'ofici que el poeta ha acumulat al llarg de la seva trajectòria literària.

Es tracta d'un llibre relexiu, d'anàlisi de la pròpia existència. Fruit d'una introspecció pacient i penetrant, els poemes d'aquest volum són un recorregut —un camí— a través del temps, des de la infantesa del poeta fins a la seva maduresa. O més enllà encara,

perquè els poemes inclosos a «*Suit del silenci*» tenen com a tema únic la mort. Així, doncs, aquest poemari aconsegueix el cicle vital —encara que no hi ha cap composició referida a la vellesa— de tot ésser humà i la disposició dels poemes en el llibre està en funció d'aquest recorregut existencial.

Els temes fonamentals que s'hi desenvolupen són sobretot: el record de la infantesa i l'entorn familiar (amb poemes com «Xiquet», «Pluja» o «Taula»); la descoberta del món circumdant i especialment del paisatge («Crepuscle», «Falcies», «Paisatge»,...); la descoberta de la literatura («Llibre»); l'amor i l'experiència eròtica (amb poemes com «Donat», «Joc» o «Cambra»); el tomb cap a la maduresa («Nuesa»); i la mort (amb els sis poemes inclosos a «*Suit del silenci*»). El desenvolupament d'aquests temes serà profundament marcat per altres constants temàtiques altament recurrents en l'obra del poeta i que són: el record i la memòria com a elements essencials que possibiliten el cant («Memòria»); la indefugible consciència de l'esdevenir temporal («Relloige»); i la reflexió sobre el sentit de l'existència humana («Pas dels núvols», «Castell»,...).

D'entre tots els poemes del recull, n'hi ha dos que es troben estratègicament situats i que aconsegueixen una funció molt específica. Em refereixo a «Memòria» i a «Esfinx».

La primera poesia del volum, «Memòria», és una mena d'obertura de tot el llibre. S'hi descriu el procés mitjançant el qual el poeta, precisament quan el dia i la casa es deixondeixen

*Quan l'aire del matí,
amb fresca mà, fa tremolar els geranis,
al balcó, entreobert,
quan la casa es desvetlla, a poc a poc,
i el son de la nit tèrbola s'amaga
dins la caixa, nacrada, del rellotge,*

invoca la memòria perquè retornin els records del passat, el paradís perdut de la infantesa. És un moment, només, ja que les imatges s'esvaeixen ràpidament. Però és suficient: el poeta posseeix «el poder del llenguatge» que «salvaguarda el temps recuperat» i pot

així, a través d'ell, fixar en paraules els dons efímers i inconstants de la memòria; pot evocar el passat i recrear-lo en els versos.

El poema «Esfinx», que tanca la primera part del llibre (abans de la «*Suit del silenci*»), és una mena de consideració global a propòsit del conjunt de vivències expressades en els poemes anteriors i, alhora, possibilita i introdueix els sis poemes que clouen el volum.

Contràriament al que passava a «Memòria», la situació temporal del poema «Esfinx» correspon a l'acabament del dia (en aquests poemes, lògicament, el dia i la nit tenen un caràcter més simbòlic que referencial, són una metàfora del cicle vital, com el mateix títol del llibre)

*Quan la nit, amb petjades borroses, ja s'acosta
a la planura sense fites
—una cruïlla de camins incerts—,*

llavors, l'Esfinx «ens proposa un enigma amb aire d'amenaça» del qual n'«ignorem la resposta». És a dir, arribats a la fi del nostre camí ens preguntem sobre el sentit de la nostra existència; i ens adonem que som ben poca cosa: «solitaris menhirs, davant la vida». Ara, justament la consciència de la nostra indigència ens possibilita un saber, un coneixement esborronador però transcendental que es condensa en el darrer vers del poema

Atzar i mort són l'única certesa.

Davant d'aquest fet, un cop assumida aquesta veritat escruixidora, el poeta —i amb ell tots els homes—, se sent indefens i desolat: el món se'ns apareix com un «terbolí d'imatges» pel qual caminem «esmaperduts, amb un somriure lleu». Sols i desorientats, perduts en «un espai poblat d'enigmes», abandonats per Déu i amb l'únic consol de l'amor, l'única esperança que ens queda és d'afermar-nos a la paraula, de creure que els mots són encara capaços de crear l'inadmissible:

*Ens salvarà, potser
la lúcida paraula, que estableix
analogies entre tot? Podem
retrobar l'harmonia en la bellesa
dels mots, quan són, les coses, tan fugisseres? L'illa
del somni i del record, la poesia,
serà l'últim recer, en un món absurd?*

XAVIER MACIÀ I COSTA